

אשיחה בהקיר

פְּרִשֶׁת וְאַרְא

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

מִצְוֹת קְדוֹשֵׁי הַשֵּׁם

בהלכה

לעילוי נשמת מרת אימי המזוככת ביסורים
הכ"מ ארלט חנה ע"ה בת פרחת תחי'
שנלב"ע י"ב כסלו התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

אשיחה בחקיק

בהלכה

ניתן להשיג את ספרי המחבר:
שיחות חיזוק ה' כרכים
אשיחה בחוקיק ה' כרכים
קול חתן וקול שמחה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיק (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0506491414, 0509013000
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג קל וחומר מצפודעים
- ג גדרו ההלכתי של פסל נבוכדנצר
- ה 'יהרג ואל יעבר' - בחולה שיש בו סכנה
- ה שמוש בשמות הקדש
- ו 'לפני עור' - ביחס לגוי ההורג
- ז אנוס בג' עברות - אי מחיב לברח
- ח הצלת אדם ממיתת בית דין
- י חנניה מישאל ועזריה - ידעו שינצלו
- י אבוד עצמו לדעת - בג' עברות (א)
- יא 'ותעל הצפודע' - באור מחלקת התנאים
- יב מסירות נפש - על למוד תורה
- יב אבוד עצמו לדעת - בג' עברות (ב)
- יג קטן - במצות קדוש ה'
- יד פאשר הגוי מכוון להנאת עצמו
- טו למסר נפש - כשאינו מחיב
- טו מעשה דרבי אבא בר זימנא
- ז' ספק נפשות' במצות קדוש ה'
- יח אנוס בג' עברות - אי מחיב לברח
- יט דעת רבי ישמעאל - ג' עברות בצנעה
- יט למסר נפש - כשאינו מחיב
- כ נסיון 'אור כשדים'
- כא גוי - במצות קדוש ה'
- כא 'זריזים מקדימים' - במצות קדוש ה'

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שְׁעוֹר לְפָרֶשֶׁת וָאָרָא

מִצְוֹת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם

סוֹף דְּבַר, אָדוֹן הַכֹּל, אֲשֶׁר לֹא יִמָּנַע טוֹב לְהוֹלִכִים בְּתַמִּים, פֶּעַל עִמָּהֶם שְׁלֵא כְדָרְךָ הַטָּבַע, וְנִסְ גְּלוּי נַעֲשֶׂה לָהֶם, הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת לֹא פָגְעָה בָּהֶם כָּלֵל וְכָלֵל, וְאִפְלוּ קִצּוֹת בְּגִדֵיהֶם לֹא נַחֲרָכוּ, וְכֹל זֶה לְעֵינָיו הַמְשַׁתָּאוֹת שֶׁל הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׂרָיו וְעַבְדָּיו.

הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר הִיָּהִיר וְהִגָּאָה, נֶאֱלָץ לְהַפִּיר בְּעֵלְיוֹנוֹת ה' יִתְבָּרַךְ, וְהִכְרִיז קִבֵּל עִם וְעוֹלָם (דְּנִיאל ג, לג): "אֲתוּהִי כְּמָה רַבְרָבִין וְתַמְהוּהִי כְּמָה תִקִּיפִין מְלָכוּתָהּ מְלָכוֹת עָלַם וְשִׁלְטָנָה עִם דָּר וְדָר" - וְכֹל זֶה בְּזָכוֹת עֵז רוּחַם וּמְסִירוֹת נַפְשָׁם שֶׁל חֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ.

וְאָנוּ, בְּנֵי בְנֵיהֶם, נִתְלִים עַל זְכוּתָם הַכְּבִירָה, וְאוֹמְרִים בְּסֵדֶר סְלִיחוֹתֵינוּ: "דְּעֵנִי לְחֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ בְּגוֹ אֲתוֹן נוֹרָא יִקְדָּתָא - עֲנִינּוּ!".

בְּשְׁעוֹר זֶה, נַעֲסֵק בְּגִדְרֵי מִצְוֹת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, עַל פִּי הַמְקוֹרוֹת הַמְזוּבָּאִים בְּסִפְר 'מִנְחַת אֲשֶׁר' לְגֵאוֹן רַבִּי אֲשֶׁר וְיִיס שְׁלִיט"א.

גְּדֵרוֹ הַהִלְכָתִי שֶׁל פֶּסֶל נְבוּכַדְנֶצַּר

הִנֵּה בְּגִמְרָא הַנ"ל: מָה רָאוּ חֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ שֶׁמָּסְרוּ עֲצָמָן עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ - נִשְׂאוּ קַל וְחֹמֶר בְּעֲצָמָן מִצְפָּרְדַּעִים וְכו', פֶּרֶשׁ רַש"י: מָה רָאוּ - שְׁלֵא דָרְשׁוּ וְחִי בָּהֶם' - וְלֹא שְׁיָמוֹת בָּהֶם.

וְהִקְשׁוּ הַתּוֹסֵפוֹת שֵׁם: וְקִשָּׁה, דָּהָא בְּפָרְהֶסְיָא הוּוּהּ, וּמְסַקִּינוּ בְּסִנְהֶדְרִין (עד, א) דְּלְכוּלֵי עֲלָמָא בְּפָרְהֶסְיָא חִיב לְמָסֵר עֲצָמוֹ אִפְלוּ עַל מִצְוָה קְלָה.

בְּסִיעֵתָא דְשְׁמִיָּא, נִמְצָאִים אָנוּ בְּשָׁבוּעַ פְּרִשַׁת וָאָרָא, בְּהָ אָנוּ זוֹכִים לְהַתּוֹדַע לְהַמְסוֹת הַגְּדוּלוֹת, הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים שֶׁעָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם. הַמְּכּוֹת הָאֵימּוֹת שֶׁהִכָּה ה' אֶת מִצְרַיִם, לֹא הָיוּ רַק כְּדִי לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ - שְׁכָן זֹאת יָכוֹל לְפַעַל הַבוֹרָא בְּהֶרֶף עֵין, אֲלֹא לְלַמֵּד אֶת הָאֲנוּשׁוֹת כְּלָה 'שְׁעוֹר אָמוּנָה', שֶׁהַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ שׁוֹלֵט בְּטָבַע כְּחֹמֶר בֵּיד הַיּוֹצֵר, מְשַׁגִּיחַ עַל דְּרָכֵי בְנֵי אָדָם וּמַעֲלִיָּהֶם, נוֹתֵן שֶׁכֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ.

קַל וְחֹמֶר מִצְפָּרְדַּעִים

אָמְנָם, לְמוֹד פְּרִטֵי נוֹסָף, מְצִינוּ שֶׁלְמָדוֹ חֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ, מִתּוֹךְ תַּאוֹר 'מִכַּת צְפָרְדַּע' שֶׁבְּמִקְרָא, וְכִדְאִיתָא בְּגִמְרָא (פְּסָחִים נג, ב): "עוֹד זֶה דָּרֵשׁ תּוֹדוֹס אִישׁ רוּמִי: מָה רָאוּ חֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ שֶׁמָּסְרוּ עֲצָמָן עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ - נִשְׂאוּ קַל וְחֹמֶר בְּעֲצָמָן מִצְפָּרְדַּעִים, וּמָה צְפָרְדַּעִים שְׂאִין מְצוּיִן עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם כְּתִיב בְּהוּ 'וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבִיתְךָ וְגו' וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ'. אֵימְתִי מִשְׁאֲרוֹת מִצְוִיּוֹת אֲצֵל תַּנּוּר - הוּוּי אוֹמֵר בְּשַׁעָה שֶׁהַתַּנּוּר חָם, אָנוּ שְׂמִצּוּיִן עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה".

הַתְּנַהּגוֹתָן שֶׁל הַצְּפָרְדַּעִים בְּשַׁעַת 'מִכַּת צְפָרְדַּע', אֲשֶׁר שְׁעִטּוֹ אֶל עֵבֶר הַתַּנּוּרִים הַמְּסֻקִּים, וְקִפְדוֹ אֶת פְּתִיל חִיָּיהֶם בְּעִבּוֹר מִצְוֹת הַבוֹרָא - הוֹתָה לְמוֹד וְקַל וְחֹמֶר' עִבּוֹר חֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָהּ, וּבְעֵקֶב זֹאת הַתְּמִידוֹ בְּסִרּוּבָם שְׁלֵא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְצִלְמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר הַמֶּלֶךְ, אִפְלוּ בְּמַחִיר זְרִיקָתָם לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ, לְמַעַן קְדֻשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ - אֲשֶׁר אָסֵר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפִסְלֵי הַגּוֹיִים.

שלא במקום פקוח נפש, לפי דהא דאמרו
דיעבר ואל יהרג - רשות הוא ולא חובה.

אך באמת פשוט דאין הנדון דומה לראיה,
דלא נחלקו הרמב"ם והתוספות אלא במקום
שכפווה ואנסוהו לעבר בלאו של תורה, ובזה
נחלקו אי התר לו למסר נפשו, אבל במעשה
דחנניה מישאל ועזריה - הא ליכא עברה
כלל, דהא לא מיירי בצלם דעבודה זרה,
אלא בצלם לכבוד המלך, וכיון דליכא עברה
אפשר דאף להתוספות אסור למסר את נפשו,
ואף על פי כן כתבו התוספות דרשאיין היו
חנניה מישאל ועזריה למסר את נפשם, ועל
פירוש דלאו בהא תליא מילתא.

ואם כן באמת צריך באור, איך התר להם
למסר נפשם בדבר שאין בו אסור תורה.

ומצינו שרבותינו ראשונים, הרגישו בזה,
והרחיבו במקום שבעלי התוספות סתמו.
בחדושי הרמב"ן (כתבות לג, ב) כתב: "לאו
עבודה זרה היתה, אלא אנדרטא היתה
ולכבודו של נבוכדנצר וכו', ומשום הכי נשאו
קל וחמר בעצמן מצפודעים וכו' לומר לה
דהא קדשת השם בלחוד הוא, **דטעו בה
אינשי, וכעבודה זרה דמיא להו, ולקדש את
השם בפני עמי הארץ עשו כן וכו'**, וזהו
העקר שהיו יכולין להסתלק משם אלא שכל
עצמן לקדש את השם היו מכונים".

ובחדושי רבנו דוד (פסחים שם) כתב בדבר
אחר: ועקר הפרוש שאותו הצלם לא היה
עבודה זרה, אלא אנדרטי של מלכים היה,
ולא היה עושה להעביר, אלא לכבוד עצמו,
והם דקדקו בדבר וראו שהיה עושה לכבוד
עצמו ולמעט כבוד שמים, מסרו עצמן לכבשן
האש מקל וחמר מצפודעים, שכל שיש בו
ענין של קדשת השם ראוי למסר נפשו עליו.

הרי לשיטתו - עצם רבוי כבודו של נבוכדנצר
יש בו המעטת כבוד שמים וחלול ה', ולא

ומפרש רבנו תם דצלם זה שעשה נבוכדנצר
לאו עבודה זרה הוה, אלא אנדרטא שעשה
לכבוד עצמו, ולכך קאמר "מה ראו", וכן
משמע מדכתיב 'לא להך לית אנחנא פלחין
ולצלם דהבא לא נסגוד', משמע דאלהא
דידיה וצלמא תרי מילי נינהו. ואתי נמי
שפיר הא דאמרינן באלו נערות (כתבות לג,
ב): אלקמלא נגדו לחנניה מישאל ועזריה
פלחו לצלמא, ואי עבודה זרה הוה - ח"ו
שהיו משתחוים לו, ומיהו לשון 'פלחו' לא
אתי שפיר.

מדבריהם נשמע, דאף שאינו ביהרג ואל
יעבר, דהא צלם זה שעשה נבוכדנצר אינו
עבודה זרה, מכל מקום מסרו חנניה ומישאל
ועזריה את נפשם על קדשת השם.

ובמשל ראשון נראה דתוספות אזלי
לשיטתם, דהנה נחלקו הראשונים במקום
שאמרו 'עבר ואל יהרג', האם אסור הוא
למסר נפשו, או דלמא חובה הוא דליכא
ומכל מקום אם ירצה אדם למסר את נפשו
הרשות בידו. כתב הרמב"ם (סודי התורה פ"ה):
כל ישראל מצוין על קדוש השם הגדול הזה,
שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ומזהרין
שלא לחללו שנאמר 'ולא תחללו את שם
קדשי כיצד? כשיעמד עובד כוכבים ויאנס
את ישראל לעבר על אחת מכל המצוות
האמורות בתורה או יהרגנו - יעבר ואל
יהרג, שנאמר במצוות 'אשר יעשה אתם
האדם וחי בהם', וחי בהם ולא שימות בהם,
ואם מת ולא עבר - הרי זה מתחייב בנפשו.

ומאיך כתבו התוספות (ע"ז כז, ב) שאם רצה
להחמיר על עצמו בשאר מצוות רשאי, כמו
רבי אבא בן זמיןא דירושלמי, שהיה אצל
עובד כוכבים, אמר לו: אכל נבלה ואם לא
קטילנא לה, אמר לו: אי בעית למיקטלי
קטול. ומחמיר היה, דמסתמא בצנעא הוה.

ולכאורה היה נראה דלכך התר לחנניה
מישאל ועזריה למסר נפשם להריגה, אף

משום מראית עין, כפי שמשמע מדברי הרמב"ן.

ומדבריהם למדנו דאף שלא נצטוו למסור נפשם, מכל מקום במקום חלול ה' ראוי הוא למסור הנפש למען הרבות כבוד שמים. ודבר זה חדוש הוא בהלכות קדוש ה', ואינו שייך כלל להא דפליגי הרמב"ם והתוספות בשאר המצוות אי שרי למסור את עצמו להריגה על שאר כל הלואין שבתורה.

'יהרג ואל יעבר' - בחולה שיש בו סכנה

ואף לדברי התוספות הנ"ל דשרי לההרג ולא לעבר על כל לאוין שבתורה, מסתבר דלא התירו למסור את הנפש אלא כדי לקדש את השם, כגון כשכופין אותו להעבירו על הדת, וכמעשה דרבי אבא בן זמינא, אבל היכא דלא יתרבה כבוד שמים - אסור הוא.

וראיה לזה, דכבר כתבו הפוסקים דחולה שיש בו סכנה אסור לו למסור נפשו בכדי שלא יפשל במאכלות אסורות, וכן כתב להדיא הרדב"ז (ח"ג סי' תמד) וכן הוא במגן אברהם (ריש סימו שח) וכן כתב להדיא הרמב"ן בתורת האדם (ענין סכנה), והר"ן (יומא פג, א), אף שדעת הרמב"ן והר"ן (שבת מט, א) דהתיר לו לאדם למסור נפשו ולא לעבר על אחת ממצוות התורה. הרי דאין דין חולה שיש בו סכנה כדין המוסר נפשו על מצוות התורה, דרק במקום קדוש השם שרי, וזה פשוט.

ועין בשו"ת רדב"ז (ח"ג סי' תמד) שהביא השואל מעשה אודות ריב"א ז"ל מבעלי התוספות, בעת שחלה את חליו אשר מת בו, והנה חל יום הכפורים באותם הימים, אמרו לו הרופאים: אם לא תאכל - ודאי תמות, ואם תאכל - שמא תחיה, והוא ז"ל אמר: ברי ושמא ברי עדיף, ולא רצה לאכל, ושבק חיים לכל חי. ובקש השואל לדעת אם יפה עשה.

ולאחר שהביא הרדב"ז דברי הראשונים דאסרי לחולה שיש בו סכנה למסור נפשו בכדי שלא יפשל באסור, מסיק דלפי זה אין ראוי ללמד ממעשהו, כי אפשר דריב"א ז"ל הרגיש בעצמו דאפלו שיאכל ימות, דלב יודע מרת נפשו.

אמנם כתב רבנו יונה (שערי העבודה) דלצדיק וחסיד האמתי שרי למסור נפשו ולהכניס עצמו לסכנה, והוכיח כן מהא דאיתא (ערובין כא, ב) במעשה דרבי עקיבא ורבי יהושע הגרסי, דאף דנותרה בידו רק כמחצית מדת המים, מכל מקום נטל את ידיו מהם, וכדאיתא שם: אמר לו תן לי מים שאטל ידי, אמר לו לשתות אין מגיעין לטל ידים מספיקים? אמר לו מה אעשה שחייבין עליהן מיתה, מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבר על דברי חברי. ומכאן הוכיח רבנו יונה דנמצאו בצוק העתים אנשי מופת וצדיקי אמת המוסרים נפשם במקום שאינו עיקרא דדינא, והדברים מחדשים.

ומכל מקום הלכה פסוקה היא דאל לו לאדם למסור נפשו בכהאי גוונא, וכמו שנתבאר.

שמוש בשמות הקדוש

ומצינו בסמ"ק (מצוה ג) מעשה נורא, שפעם אחת הזקנו תלמידי רבי יהודה החסיד לעבר במקום סכנה, וכדי להציל נפשם נשתמשו בשמות הקדושים, וכשהגיעו לרבם הגדול הוכיחם דעוון גדול הוא להשתמש בשמות, וצוה עליהם לשוב ולעבר בדרך זו, ועשו כדבריו ונהרגו כן.

וכתב הגר"א וייס שליט"א דיש לתהות ג' תהיות גדולות במעשה זה:

א. דאף אי אסור הוא להשתמש בשמות הקדושים, מכל מקום הלא דוחה פקוח נפש כל התורה כלה, ומהיכי תיתי להחמיר באסור זה יתגר על אסור חלול שבת ושאר אסורי

בהסתמך על השתמשות בשמות הקדש, מעתה החטא הוא חלול ה' שהיה טמון בהליכה, על סמך שמוש בשמות הקדש לצרכם, ואין זה שייך לעצם הפקוח נפש, ומתרצת הקשיא הא'. ועל דרך זו כתב ב'הגהות חדשות' על הסמ"ק (להג"ר יהושע משקלוב): "אף על גב שאפשר שבדרך היה מתר להם להציל את עצמם בהזכרת השם כיון שהיו בסכנה וכו', מכל מקום הם פשעו בזה שלא היה להם להכניס את עצמם תחלה בסכנה על סמך זה".

וממילא מישבת גם כן השאלה הב', דודאי הצלת עצמם לא גרע ממצוה רבה, ושרי להשתמש בשמות הקדש, אף העוון היה שהכניסו עצמם למצב המחייב שמוש בשמות הקדש. והא דאמוראי בראו עגלא תילתא, ולכאורה מה מצוה רבה איכא בזה? עין תורת חיים (שם) דהקשה כן, ודיק מלשון רש"י "עסקי בהלכות יצירה וממילא מברי להו", דדרך למודם נברא להם, ולא בקשו לברא להדיא, עין שם. וכן תרץ באגרות שפע חיים (עניני נשואין סימן סא).

ולענין השאלה הג', כיצד צוה עליהם להכניס שוב למקום הסכנה, מלשון המעשה משמע דלא הוא צוה עליהם לשוב, אלא היו מכרחים לשוב בלאו הכי לבתיהם, ואמר להם שפפרתם, שבשובם יחזרו כאחד האדם, ולא ישתמשו בשמות קדושים. ומעתה ברור שאין טענה על רבם בזה. ואם משום שאסר עליהם להשתמש בשמות הקדש, מסתבר דאין חיוב לאדם שהוא בעל שם להציל עצמו מן הסכנה באפן שקצה, וגם אם שרי כאמור - זו היתה כפרתם שלא ישתמשו, ויש עוד לעיני, ותו לחכם ויחכם עוד].

'לפני עור' - ביחס לגוי ההורג

והנה, הקשה המהרי"ל ד"סקין (קו"א אות קמד) על דברי התוספות, דמתר לו לאדם למסר

תורה, הא בודאי לא הוי אביזרייהו דג' עברות חמורות. ואף אי נימא דיש בזה משום חלול ה' בהשתמש האדם בשם קדשו לצורך עצמו, עדיו יקשה אמאי לא ידחה משום פקוח נפש?

ואין נראה לישיב על דרך דברי הרמב"ם בפרוש המשניות (יומא פ"א) דאין רפואה סגולית דוחה שבת, דנראה בעליל מלשונו שם דרק רפואה שאינה בדוקה אינה דוחה שבת, אבל בנדון דידן ודאי דלתלמידי רבי יהודה החסיד היה השמוש בשמות בדוק ומנסה, וצריך עיון גדול.

ב. הלא מבאר בסנהדרין (סז, ב) דמתר לכתחלה להשתמש בהלכות יצירה, וכך מצינו שם שעשו רבי חנינא ורבי אושעיא, שבראו עגלא תילתא. ושם (סה, ב) שרבה ברא גברא. אמנם כתב הש"ך (יו"ד קעט, יח) דאין זה אלא למי שמשתמש בהן בקדשה ובטהרה, אף פשוט דתלמידי רבי יהודה החסיד עשו כן בגדל קדשתם, ואם כן מה חטא היה בהם?

ג. ביותר יקשה, אמאי צוה עליהם לשוב ולעבר ולהסתכן בידיים ולעבר על מצות שמירת הנפש.

ולגדל התימה צריך לומר דשמא משום כפרה שרי. ומכל מקום דברי רבי יהודה החסיד מיסדים על דרך הקבלה והסוד.

[אולם לכאורה, ראוי להביא לשון המעשה, כפי המופיע במקורו, ויתכן למצא פתח ישוב לקשיות אלו, וזו הלשון שם: "ראיה מרבנו יהודה החסיד שהזהיר לתלמידיו שלא לילך לחפה מפני לסטים שבדרך, והלכו ובטחו במה שידעו להזכיר את השם, הלכו והזכירו ונצלו. בחזרה אמר להם: אבדתם העולם הבא, אם לא תשובו בלא שום הזכרת שם, ותמסרו נפשכם להריגה, והלכו ונהרגו".

הרי שרבם הניאם מלילך אל החפה, מחמת הסכנה, והם הכניסו עצמם למקום הסכנה,

נפשו להריגה על כל הלאוין שבתורה - דאף התר לו לאדם למסר נפשו אף בדבר שאינו ביהרג ואל יעבר, והא קעבר אלפני עור לא תתן מכשל, דהא בן נח זה האונסו אסור ברציחה, ובזה שאינו עובר ואוכל מכשילו באסור רציחה.

[וכתב דמחנניה מישאל ועזריה אין להביא ראיה, משום דאין דרכו של מלך להרג בינים, רק למסרם לאחד מתלניו, וכדמפרשי קראי, ונמצא שאף אחד אינו עובר על שפיכות דמים, דלגבי המלך - אמרינן אין שליח לדבר עברה, ואין שליחות לעכו"ם, והעבד המבצע - אם ימרה פי המלך יומת, והוא אינו מצוה על קדוש ה', על כן שרי ליה להרג^א].

ולכאורה נראה דאין מקום לתמיהתו, דמלבד מה שיש לדון אי איכא אסור 'לפני עור' אף בשב ואל תעשה, ומלבד מה שיש לומר דאין הוא מכשילו אלא הגוי מכשיל את עצמו, יש לתמה ביותר, דהאף יחשב צדיק זה כעובר עברה בזה שמכשיל כביכול את הבא להרגו בלאו ד'לפני עור'? וכי חייב הוא לעבר בחטא כדי להציל את חברו הבא עליו להרגו? ונראה פשוט דאין אדם חייב לוותר משלו ולא מממונו ולא מקדשתו להציל חברו הבא עליו להרגו או לקפחו, כשם שאין חייב הנגזל להפקיר ממנו להציל הגזלן מן הגזל.

וכבר תמה בשו"ת מצל מאש (סי' מה) האף שרי לבעל דין להשביע את שכנגדו, הא נמצא מכשילו בשבועת שוא, והלא כתב הרשב"א דלהמנע מלאו יש לו להפסיד כל ממנו, וכן פסק השלחן ערוך (יו"ד קנז). ובהכרח צריך לומר דאין ענין הלאו דלפני

עור אלא היכא שנותן מכשול, אבל היכא שמדקדק עם רעהו כשורת הדין, לא נתחייב זה להפסיד ממנו להציל לשכנגדו מן החטא, ואין כאן נתינת מכשול לפני עור כלל, וקל וחומר בנדון דידן דאין חייב להמנע מלקדש שם שמים להציל רוצח ורשע מלישא עונו.

אנוס בג' עברות - אי מחייב לברח

והנה התוספות (פסחים שם) תרצו תרוץ נוסף על הקשיה, אמאי בעו חנניה מישאל ועזריה למסר נפש ק"ו מצפודעים, הא בפרהסיא איכא דינא ד'יהרג ואל יעבר': ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו, שהרי קדם המעשה יכלו לברח, כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק (סנהדרין צג, א) ג' היו באותה עצה.

ומדברי הר"י נשמע דספק זה היה בידי חנניה מישאל ועזריה, אי הא דאמרו דחייב אדם למסר נפשו הינו דוקא כשאין בידו אלא או לעבר או להרג, אבל היכא דבידו להמלט על נפשו ימלט ולא יהרג, או דילמא יש לו למסר נפשו ולקדש שם שמים, ונשאו חנניה מישאל ועזריה ק"ו בעצמן ומסרו נפשם וקדשו שם שמים.

והנה נחלקו האחרונים אי הכי הלכתא דשרי שלא להמלט אלא לעמד ולקדש שם שמים. בהגהות מים חיים (פסחים שם) נקט עקר כדברי התוספות, דשרי לו להרג ולקדש שם שמים בכהאי גוונא.

אמנם בתשובת 'שבות יעקב' (ח"ב סי' קו) נשאל אודות עיר אחת שגזרו שמד על היהודים אשר בתוכה, שלפי הדין מחייבים להרג ולא לעבר על דת, ומקצת אנשים בתושבי העיר יכולים לברח ולהמלט על

א. סברא זו מבססת על דברי הרמב"ם (מלכים י, ב): "בן נח שאנסו אנס לעבר על אחת ממצותיו, מתר לו לעבר, אפלו נאנס לעבד ע"ז עובד, לפי שאינו מצוין על קדוש השם", אמנם דעת משנה למלך (פר"ד דרך האתרים ריש דרוש שני) דכל זה בגלוי עריות ועבודה זרה, אולם בשפיכות דמים יהרג ואל יעבר, דבזה איכא סברת 'מאי חזית דדמוך סמיק טפי וכו', ואין הפרש בין גוי לישראל, ולכאורה דברי מהרי"ל דיסקין דלא כדעתו, אלא כדעת מהר"ש יפה המובא שם, וכן פשוטו סתימת הרמב"ם שלא חלק.

בפרטות - הרי זה נסתר מדברי המדרש (שהש"ר פ"ז): "הלכו להם [חנניה מישאל ועזריה] מיד אצל יחזקאל וכו' אמר להם כבר מקבל אני מישעיה רבי חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, אמרו ליה וכו' ולא נסגוד ליה, בגין דיהוון אמרין הדין צלמא כל אמיא סגיד ליה לבר מישראל".

הרי שהורה להם יחזקאל הנביא שימלטו עצמם, והם השיבו שברצונם לקדש את ה' כדי שלא יאמרו אמות העולם, שכל העולם השתחוו לצלם של נבוכדנצר, אלא יאמרו: כל העולם מלבד ישראל. נמצא שאין זה מן הדין, אלא להוראת שעה לקדש את ה', ואם כן מעיקרא אין מקום ללמד מדברי ר"י שאסור לברת, אדרבה ממקור הדברים במדרש נלמד שיש לברת.

גם מה שהקשה השבות יעקב, דמאי ק"ו הוא, הרי הצפרדעים נגזר עליהם מאת ה' שיבאו באש, מה שאין כן חנניה מישאל ועזריה שלא נצטוו על כך. כתב בשו"ת יביע אמר דלא קשיא מידי, שהרי לא נגזרה גזרה על צפרדעים מסימות וידועות שהם יבואו באש, אלא נגזר באפן כללי, ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך. וכל אחת מהצפרדעים תוכל לבחר לה מקום הנראה לעיניה, ותמלט נפשה מהאש, ותדחה מצוה זו על חברותיה, ועם כל זה קפצו לתוך האש לקדש שמו יתברך, ואם כן קל וחמר אמת ויציב הוא.

הצלת אדם ממיתת בית דין

והנה, מסתבר שלדעת השבות יעקב, אם מחליט שלא לההרג, אלא להמלט על נפשו, לכאורה התר לו לחלל את השבת לפקח נפשו, ואף אנו יש לו לסייע ולחלל שבת עבורו, אף דלפי זה יצא דבר חדוש, שאנו מחיבים לסייעו, ואף לחלל שבת עבורו, בעוד

נפשם, אם חיבים לברת כדי שלא יהיו כמאבדים עצמם לדעת, או אל יפרשו מן הצבור ומחיבים למסר נפשם על קדוש ה', והשיב, שלכאורה יש ללמד מדברי ר"י בתוספות הנ"ל שאין רשאים לברת, דכלפי זה למדו ק"ו מצפרדעים שיש לקדש שם שמים, ואי אפשר להביא ראיה להפך מדניאל שברח, דהתם מאת ה' היתה זאת שיברח וימלט נפשו, כדאמרין בסנהדרין שלשה היו באותה עצה, הקב"ה דניאל ונבוכדנצר, הקב"ה אמר ניזיל דניאל מהכא כי היכי דלא לימרו בזכותיה אתנצל וכו'.

וכתב דבקושטא זה אינו, וכל שיכול לקיים שניהם שלא לעבר על הדת ולקיים 'וחי בהם' ולא שימות בהם' עדיף טפי, ומצינו תנאים ואמוראים שברחו בשעת שמד, וכן ראוי לעשות.

והא דכתב ר"י שחנניה מישאל ועזריה העדיפו שלא לברת, יש לומר שנצטוו על כך בפרטות, כדאמרין (סוטה י, ב) יצאה בת קול ואמרה (ליהודה), אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל שלשה בניה מן האור, לפיכך לא ברחו להמלט על נפשם, ואין למדין מהם למקום אחר.

ובזה מישב, מה דיש להקשות, כיצד למדו קל וחמר מצפרדעים, הרי שם נגזר עליהם מאת ה' שיבאו באש, כדכתב 'ובתנוריך ובמשארותיך', ולא היו יכולים להמלט, מה שאין כן חנניה מישאל ועזריה שלא נצטוו על כך, אלא צריך לומר דגם הם נצטוו.

על כן העלה להלכה, דרשאים לברת, ומכל מקום אם רצו להחמיר על עצמם ולמסר נפשם על קדשת ה' זכורים לטוב, ולא חשיבי כמאבד עצמו לדעת.

אמנם בשו"ת יביע אמר (ח"ו י"ד סי' יג) הקשה על דבריו, דמה שלמד בדברי ר"י שחנניה מישאל ועזריה לא יכלו לברת, מפני שנצטוו

הוא בעצמו אינו מחיב להציל את נפשו, ויש בידו למסר נפשו ולההרג.

והנה יש לעיין במה דגסתפקה הגמרא (שבת ד, א): בעי רב ביבי בר אבאי: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קדם שיבוא לידי אסור סקילה, או לא התירו? ומסקנת הסוגיא דהתירו לו לרדותה. ולכאורה צריך עיון אם מצוה אדם לעבר על אסור רדית הפת כדי להציל לזה מן המיתה, או שמה אין ההצלה מחטא מות בכלל מצות פקוח נפש. וכן יש להסתפק אם חיב מדביק הפת לרדותה מן התנור כדי להציל נפשו מחיוב מיתה.

ועיין התוספות שם: "ואם תאמר, מאי בעיני היא זו אם התירו לרדותה? פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסר לו. ותרץ ריב"א דאם לא התירו אינו מחיב סקילה, כיון שמניח מלרדות על ידי שאנו אוסרים לו". ולכאורה לצד זה אין להסתפק הספק הנ"ל, דהא היכא שלא ירדה - לא יתחייב מיתה כיון דאנוס בתקנתא דרבנן, ולכך פשיטא דאין כאן חובת הצלת הנפש. אולם כתבו בתוספות ישנים (שם) דלדברי ריב"א, לצד דהתירו לו לרדותה, אזי חיב מיתה אם לא ירדה, ולכאורה לצד זה (שהוא מסקנת הגמרא) יש לעיין אי נתחייבנו לרדות את פתו של זה קדם שיבוא הוא לידי חיוב מיתה.

ואשר יראה לומר בפשטות, דאף דהתר לחלל שבת כדי להציל את עצמו מידי מיתת בית דין, דאף זה נכלל בדינא ד'וחי בהם' - מכל מקום אין בזה חיוב, דאין לאו דלא תעמד על דם רעך' במי שמת על ידי בית דין כדת של תורה, וכן שאר קראי דחיוב הצלה לא קאי אלא במיתה דעלמא, אבל במי שמת בבית דין על פי דין תורה, לא נאמרו בו חיובים אלו.

וביותר, דהא לא מצינו דכל העובר על אחד מחיבי מיתות בית דין יהיה בכלל מאבד

עצמו לדעת כיון שהביא על עצמו מיתת בית דין, וכן בכרת.

וכיוצא בזה נראה, במי שאסר כפרו באכילת אחרים, והמודר אכלו - דאין המדיר חיב לשאל על נדרו כדי להציל את חברו מן המלקות, אף דמצוה רבה היא להציל ישראל מן הנזק ומן הצער, ועל פרחך כיון דזהו דינו וענשו על פי דין תורה לא נאמר בזה חיוב הצלה.

[ואף דהיה אפשר לחלק בין הצלת מי שסכר עבר ונשלם חטאו ונתחייב בענש דאין מצוה לבטל חטאו וענשו, להיכא דאפשר עדין להצילו ע"י רדית הפת וכדומה, מכל מקום נראה דאין כלל חיוב הצלה ממיתה או מלקות שיבואו לאדם ע"י בית דין כדת של תורה, וכל חיוב ההצלה בכהאי גוונא הוא להצילו מן החטא ולא מן הענש].

אף מכל מקום נראה פשוט דהתר לחלל שבת על הצלה זו, גם אם אינו חיוב, דמכל מקום גם זה בכלל 'וחי בהם' ואיתמר בזה כללא ד'חלל עליו שבת אחת כדי שישמר שבתות הרבה' (שבת קנא, ב).

ולפי זה תמה מה שכתב הרמ"א בדרך משנה (יו"ד שמה, ג) דכל המקבל על עצמו התראה ומתחייב במיתת בית דין חשיב שפיר כמאבד עצמו לדעת, ולכאורה לזרכו יש לתמה עוד דהא כל היכא דחזינו לאדם המחלל שבת, נתחייב אנו לחלל את השבת כדי שלא יבוא פלוני זה לידי חיוב מיתה? והדברים רחוקים ומקשים מאד מסברא, דהא אין חיוב הצלת נפשות היכא דנהרג בדין בית דין, וכמו שנתבאר.

ומכל מקום, בגדון דידן נראה פשוט דהיכא דרשות בידו למסר עצמו על קדוש השם (והוא בוחר בכך) אין אנו מצוין בהצלתו, ודו"ק בזה.

חנניה מישאל ועזריה - ידעו שינצלו

והנה, כתב ה'שפת אמת' לפרש דברי הגמרא מה ראוי וכו' - באפן אחר מפשטות רש"י ותוספות, שכונת הגמרא לומר: על מה סמכו חנניה מישאל ועזריה, להכנס לכבשן האש, **בבטחון גמור שיעשה להם נס?** למדו זאת מצפודעים, דמדכתיב 'בתנוריה ובמשארותיה', משמע שאחר שבאו לתנור החם - יצאו אחר כך לעסה, נמצא נצלו בדרך נס מן האש על ידי שעשו שליחות בוראם, ואם כן קל וחמר, הם שאינם מצוין על קדוש ה', דהינו שעשו רק בטבע שפך גזר ה' יתברך, אף על פי כן כיון שעשו מצות בוראם נצלו מן האש, אנו שניצטוינו ועושים לקיים מצותו יתברך, על אחת כמה וכמה שיעשה לנו נס.

ואף על פי שדברי פי חכם חן, יש לעין דבמדרש (שהש"ר פ"ז): "אמר [יחזקאל] לפני הקב"ה רבוננו של עולם, חנניה מישאל ועזריה מבקשים ליתן נפשם על קדשת שמה, מתקים את עליהן או לא, אמר לו איני מתקים עליהם וכו' באותה שעה בכה יחזקאל וקונן וכו'. כיון דאתא אמרו ליה: מה אמר לך הקב"ה? אמר להם: אינו מתקים עליכם, אמרו לו: בין מתקים בין שאין מתקים אנו נותנין נפשותינו על קדשת שמו". הרי לן להדיא שנתכוננו ממש למסור נפשם כשם ששמעו מפי הגבורה דלא יעשה להם נס, ודלא כהשפת אמת.³

אכן, כדבריו פרוש כמה מן הראשונים, וכן הוא להדיא בפרוש רבנו דוד בפסחים (שם) בשם רבנו יעקב, ורבנו דוד דחה פרוש זה. וכן הביא בספר הישר לרבנו תם משמיה דרבנו מאיר אביו. וכבר מצינו כדבריהם במדרש תהלים (מזמור כח): "תודוס איש רומי אומר: דרשו חנניה מישאל ועזריה ואמרו,

ומה אם צפודע שאין להם זכות אבות, ועל ידי שמסרו עצמן על קדשת השם נצלו, אנו בני אברהם יצחק ויעקב, וניצטוינו על קדשת השם, ועתיד לפרע לנו שכר שלם, על אחת כמה וכמה וכו'".

וכנראה מדרשות חלוקות יש בזה.

אבוד עצמו לדעת - בג' עברות (א)

ובחדושי רבנו דוד שם כתב עוד: ויש שפרשו מה ראוי שמסרו עצמן לכבשן האש ולא הרגו עצמן, שאף על פי שההורג עצמו נתרבה מ'אף את דמכם לנפשתיכם אדרש', הרי אמרו יכול אפלו נרדף כשאול תלמוד לומר 'אף'.

ולפי זה צריך לומר דלמדו מצפודעים שעמדו בנסיון, ומכך הקישו שגם להם ראוי למות במיתה קשה כשרפה.

ועין עוד באיכה רבתי (פ"א): "על אלה אני בוכיה. ר' יהודה אומר על סלוק הדעת, צדקיהו עומד ורואה את בניו נשחטים לפניו, ורואה אחרים מנקרים עיניו, ולא היה לו להקיש ראשו בכתל ולמות, על אותה שעה הוא אומר 'ביום ההוא יאבד לב המלך'". הרי לן מקור נוסף דיש שמתן לשלח יד בנפשו כדי שלא יסרוהו וישפילהו, וצריך עיון בזה להלכה.

וכבר דנו הפוסקים אי שרי לאבד את נפשו במקום שחושש שמא לא יעמד בנסיון, ובגטין (נז, ב) איתא דגזרה מלכות על ד' מאות תינוקות לשמד, והפילו אלו עצמן לים בכדי להמלט מן הנסיון. ועין בשם הגדולים להחיד"א, שהביא מ'ספר יוחסין', אודות ר' יהודה בן אשר ואשתו וחמותו ובניו, שבשעת גזרות קנ"א, הרגו זה לזה בכדי שלא יאנסו לעבד עבודה זרה.

ב. אמנם, עיי"ש בשפת אמת שצין למדרש שיר השירים רבה, ודיק בלשונו "דמתחלה מסרו עצמם חמ"ו ע"ד שיעשה להם נס", הינו דזו היתה סברתם קדם תשובת הנביא.

ג. נינו של הרא"ש, עין שו"ת זכרון יהודה מבוא עמ' 39.

בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל אגדה פלף מדברתיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו".

והנה לכאורה יש לתמה על סגנון דבריו של רבי אלעזר בן עזריה, מהו שאמר לרבי עקיבא שימנע מלדרש באגדה? ומה לן אם השריצה הצפרדע או שרקה לחברותיה?

ויש לבאר בדרך דרש, דהנה הזכרנו דברי הגמרא "עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדשת השם לכבשו האש - נשאו קל וחמר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצוין על קדשת השם כתיב בהו' ועלו ובאו בביתך וגו' ובתנורך ובמשארותיך". אימתי משארות מצויות אצל תנור - הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצוין על קדשת השם - על אחת כמה וכמה".

והקשו התוספות שם: וקשה, דהא בפרהסיא הוה, ומסקינן בסנהדרין (עד, א) דלכולי עלמא בפרהסיא חיב למסר עצמו אפלו על מצוה קלה. ותרצו ב' תרוצים: א. דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו עבודה זרה הוה, אלא אנדרטא שעשה לכבוד עצמו, ב. מה ראו שלא ברחו, שהרי קדם המעשה יכלו לברח, כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק (סנהדרין צג, א) ג' היו באותה עצה.

ומכל מקום חזינו שלמדו הלכתא גבירתא בהלכות קדוש ה' מצפרדעים, וכל זה ניהא אלו היו אלה צפרדעים טבעיות שעלו מן היאר, אבל אם צפרדעים אלה נבראו במיוחד שלא כדרך הטבע לשם מפת צפרדעים - אי אפשר ללמד ממה שמסרו נפשם ונכנסו לתנורים, דהלא כל בריאתם והתהוותם לשם כך היתה.

ומשום כך אמר רבי אלעזר בן עזריה לרבי עקיבא "מה לך אצל אגדה פלף מדברתיך", דלפי שיטתך איכא פרכא לקל וחמר של חנניא מישאל ועזריה, ושלא כדיו נהגו.

ובבית יוסף (בדק הבית יו"ד קנז) הביא בשם ארחות חיים (דיו אהבת ה') באור דברי המדרש הנ"ל (ב"ר פל"ד): "אף את דמכם לנפשתיכם אדרש, להביא את החונק עצמו. יכול כשאול, תלמוד לומר אף, יכול כחנניה מישאל ועזריה תלמוד לומר אף" - "פרוש שבשעת השמד יכול למסר עצמו למיתה ולהרג את עצמו אם הוא ירא שלא יוכל לעמד בנסיון וכן יכול אפלו כשאול בן קיש (שמואל א לא ד) שאם ירא שמה יעשו לו יסורים קשים שיכול למסר עצמו למיתה תלמוד לומר אף. ומכאן מביאין ראיה השוחטים התינוקות בשעת השמד".

אמנם, הוסיף שם בארחות חיים: "ויש אוסרים, ומפרשים הך תלמוד לומר אף - שאינו יכול להרג עצמו וחנוניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם ושאוול בן קיש שלא ברצון חכמים עשה".

"ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעבירום על דת, והיה עמו רב אחר, וכעס עליו וקראו רוצח, והוא לא חש לדבריו. ואמר הרב המונע: אם כדברי, יהרג אותו רב במיתה משנה. וכן היה, שתפשוהו גויים והיו פושטים עורו ונותניו חול בין העור והבשר, ואחר כך נתבטלה הגזרה, ואם לא שחט אותם אפשר שהיו נצולים ולא היו הורגים אותם".

ומדבריו למדנו דמחלקת בדבר. אף אפשר דלא נחלקו אלא לגבי הריגת תינוקות, אף כולי עלמא מודו דאם חושש אדם על עצמו שלא יעמד בנסיון דרשאי הוא לשלח יד בנפשו, ודו"ק.

'ותעל הצפרדע' - באור מחלקת התנאים

איתא בגמרא (סנהדרין סז, ב): 'ותעל הצפרדע, רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה השריצה ומלאה כל ארץ מצרים, אמר לו רבי אלעזר

מסירות נפש - על למוד תורה

ויש עוד להוסיף, דהנה בברכות (סא, ב) איתא דרבי עקיבא הקהיל קהלות ברבים בשעת הגזרה ולמדו תורה. ובמהרש"א שם העיר דתלמוד תורה אינה מצוה שנאמר עליה 'הרג ואל יעבר' ותרוץ בדרך אחת לפי דברי התוספות (ע"ז כז, ב) דמתר לאדם למסר נפש אף בשאר מצוות, כשאינו מחיב לעשות כן. וזה פתרוץ הראשון שבדברי התוספות (פסחים שם), שזאת למדו חנניה מישאל ועזריה מצפודעים. אך לפי דבריו שצפודע אחת היתה ושלא כדרך הטבע יצאו ממנה נחילים נחילים, שוב אין ללמד מהם דמתר למסר נפש כשאינו מחיב, ונמצא שסותר שיטתו ושלא כדין הקהיל קהלות ברבים. ומשום כך אמר לו רבי אלעזר בן עזריה 'כלך מדברתי'.

אמנם כל זה נעים ונחמד בדרך פלפול, אך באמת לאו הא בהא תליא מכמה טעמים:

א' יותר מסתבר דהנהגת רבי עקיבא אינה תלויה במחלקת ראשונים (אי מתר למסר נפש על שאר מצוות), אלא כדכתב שם המהרש"א דשעת הגזרה היתה אותה שעה שהקהיל רבי עקיבא קהלות ברבים, ובשעת הגזרה יהרג אפלו אערקתא דמסאני.

ב' אפשר דיש להרג על הרבצת תורה בשעת הגזרה, דכל קיום האמה בתלמוד תורה תליא, ואם לא ילמדו תורה ותשכח מפי זרעו יבטלו ממילא כל מצוות התורה, ובפרט בשעת הגזרה שיש צורך בזכות התורה שתגן על ישראל.

ג' כבר בארנו לעיל דהא דחנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם אף שהצלם עשוי לכבוד המלך הנה ולא עבודה זרה, אינו ענין כלל לשיטתם אי מתר למסר נפש גם על שאר מצוות שבתורה, דבאמת אין אסור כלל להשתחוות לשם כבוד לאנדרטא לכבוד

המלך, כיון שאין הפונה לאלהות, אלא כמו שבאר הרמב"ן דאיכא מראית העין דעבודה זרה, או כפי שפרש רבנו דוד, משום ליתא דחלול ה', ואם כן אין זה ענין לשיטת התוספות בשאר עברות, ואפשר דגם הרמב"ם שנוקט דאסור למסר נפש על שאר עברות יודה דמתר לעשות כן בהא דצלם נבוכדנצר. ומאידך אפשר דאף אם מתר למסר נפש על כל עברות אין מזה ראיה להתיר בצלם, כיון דאין אסור מסים בעצם ההשתחויה.

אבוד עצמו לדעת - בג' עברות (ב)

והנה כתב בייערות דבש (ח"א דרוש ג) דחנניה מישאל ועזריה השליכו עצמם לתוף כבשן האש, ודיק כך גם מלישנא דקראי דדניאל (ג, כב-כג): "כל קבל דנה מן די מלת מלכא מחצפה ואתונא אזה יתירא גבריא אלך די הסקו לשדרף מישף ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא: וגבריא אלך תלתהון שדרף מישף ועבד נגו נפלו לגוא אתון נורא יקדתא מכפתיו" [בעבור זאת אשר מצות המלך היתה עזה, והכבשן הסק מאד, אלו האנשים הגבורים אשר קשרו את חנניה מישאל ועזריה, נשרפו מניצוצות האש: והאנשים האלה שלשתם חנניה מישאל ועזריה נפלו לתוף התנור כשהם קשורים, רש"י ומצו"ד]

והטעם יובן על פי מאמרם ז"ל (כתובות לג, ב) "אלו הוו נגדי לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחא לצלמא", כי היו מפנקים מנער מזרע מלוכה ואין להם פח לסבל יסוריו, לכה בהגיעם לכבשן האש מהרו והשליכו עצמם לכבשן האש ולא המתינו, וזה כדי לפטר מידי נבוכדנצר לבל יתעלל בהם בהכאות ויסורין.

וזהו מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמם לכבשן האש, ולמה לא המתינו עד שהשליכו אותם? על זה קאמר דלמדו קל

הקצין והוא במצב מידי ודאי של יסורים קרובים, אבל כאשר אין הסכנה ברורה ומיידית יש לבטח בהקב"ה ולנהג בשב ואל תעשה, וכמו שאמר הנביא 'חבי כמעט רגע עד יעבור זעם', ובאותן התינוקות לא הייתה סכנה ברורה ומיידית, וכמו שארע בסוף שבטלה הגזרה, כך נראה עקר בבאור מחלקת זו.

קטן - במצות קדוש ה'

אך בעקר דעת המתירים הריגת התינוקות, תמוה לכאורה, הלא קטן פטור מכל המצוות שבתורה, ובכלל זה פטור הוא גם ממצוות קדוש ה' ומעברת חלול ה', ומה בין מצוות 'ונקדשתי' ולא ד'לא תחללו' לכל מצוות שבתורה. ולכאורה קטן שאומרים לו עבד עבודה זרה ואם לא יהרגוהו, אינו מחיב למסר נפשו, דהלא פטור הוא מן המצוות ומחללין שבת כדי להציל אפלו תינוק בן יומו, ואם כן איך נהרגנו אנחנו כשאין הוא חיב להרג בעצמו?

ואף דנראה דאם קטן רוצה בודאי רשאי הוא למסר נפש להריגה, וכדמשמע במדרש דחנה ושבעת בניה, דבנה הקטן היה בן ג' שנים כשמשמר נפשו להריגה (מד"ר איכה פרשה א' אות ו', ושם מספר כן ממרים בת ביתוס, ובנו"כ שם הביאו שביוסיפון מוכא מעשה זה מחנה) וכך משמע מפשטות לשון הגמרא בגטין (גז, ב) בד' מאות ילדים וילדות שהשליכו עצמם למצלות ים כשנתפסו לקלון. ונראה דאף לשיטת הרמב"ם דאסור לאדם למסר נפשו על שאר עברות כיון שאינו מחיב, מודה בקטן דמתר למסר נפשו על ג' עברות החמורות, אף שאינו מחיב בהן, כיון דמכל מקום הוי ג' עברות שדינם יהרג ואל יעבר.

ובפשטות אפשר לומר דשאני קדוש השם משאר המצוות, דגם קטנים חיבים לקדש שם שמים, וכך משמע מלשון הרמב"ם (יסוה"ת ה, א): כל בית ישראל מצוין לקדש את ה' וכו', ויש לדיק מלשון זה דכל בית ישראל

וחמר מצפודעים שעלו מעצמן בתנור, אף כי המה בעלי דת ומדעת עשו כן.

ולכאורה, דרך זו היא הפך ממה שהבאנו מרבנו דוד: ויש שפרשו מה ראו שמסרו עצמן לכבשן האש ולא הרגו עצמן, שאף על פי שההורג עצמו נתרבה מ'אף את דמכם לנפשתיכם אדרש', הרי אמרו יכול אפלו נרדף כשאול תלמוד לומר 'אף'. ובאר רבנו דוד דדבר זה גופא למדו מצפודעים, שלא הרגו עצמם מחשש יסורים, ממילא אף הם לא סמכו על ההתר להרג עצמם מחשש זה.

אך האמת, דלא רק שאין דברי רבנו דוד והמהרי" אבישיץ סותרים זה את זה, אלא הם משלימים זה את זה, עד להבנה מרהיבה ומשלמת בהנהגתם של חנניה מישאל ועזריה מקדשי ה'. דבתחלה לא הרגו עצמם, על אף שמתר היה להם לעשות כן, כי עז היה רצונם לעמד בנסיון ולקדש את השם הגדול והנורא. אך אחרי שזכו לקדש את ה' באפן נשגב ולא פלחו לצלמא, שוב חששו שמעתה ייסר אותם נבכדנצר ביסורים נוראים כדי לשבר את רוחם, ומשום חשש זה השליכו עצמם לכבשן האש, כדי להמלט מן החשש שעל ידי יסורין ישתחוו לצלם.

וכבר הבאנו לעיל [לאחר דברי רבנו דוד] מחלקת הראשונים בזה, האם היה ראוי להרג התינוקות מחשש שלא יהיו יכולים לעמד בנסיון. ונראה לכאורה דכל הראשונים דפליגי בענין זה - מודו דמתר לו לאדם לשלח יד בנפשו אם מתירא הוא שלא יוכל לעמד בנסיון ויכשל בחלול ה', וראיה מאותן תינוקות שנשבו לקלון והטילו עצמם לים, וכן מצינו גבי אם השבעה בגים שמסרו נפשם ועלתה על הגג ונפלה ומתה (שם) אמנם אפשר דמרב צער ויגון עשתה כן) ולא נחלקו אלא בענין הריגת התינוקות.

ואפשר עוד בדעת השוללים הריגת התינוקות, דאין התר להרג עצמו אלא כאשר כלו כל

והקשו התוספות שם: וקשה, דהא בפרהסיא הוה, ומסקינו בסנהדרין (עד, א) דלכולי עלמא בפרהסיא חיב למסר עצמו אפלו על מצוה קלה.

ונבאר קשית התוספות: והנה ידוע דיש שלושה מצבים שבהם חיב אדם למסר את נפשו על קדשת השם: א. בג' עברות חמורות שבתורה, גלוי עריות שפיכות דמים ועבודה זרה, אפלו בצנעה ושללא בשעת הגזרה, ב. בפרהסיא צריך למסר נפשו אפלו שלא בשעת הגזרה, ג. בשעת הגזרה אפלו על עברה קלה חיב למסר נפשו. ולכאורה בנדון דידן היו כל התנאים לחומרא, שהרי נדרשו להשתחוות לצלם שהוא עבודה זרה, ועוד שהיה זה בשעת גזרת נבכדנצר, וגם היה בפרהסיא, ואם כן מדוע נאלצו ללמד ק"ו מצפודעים, בלא מצות קדוש השם בכהאי גונא ולפינו מ'ונקדשתי בתוך בני ישראל'?

ופרש רבנו תם דצלם זה שעשה נבכדנצר לאו עבודה זרה הוה, אלא אנדרטא שעשה לכבוד עצמו, ולכך קאמר "מה ראו", וכן משמע מדכתיב 'לאלהו לית אנהא פלחין ולצלם דדהבא לא נסגוד', משמע דאלהא דידיה וצלמא תרי מילי גינהו. ואתי נמי שפיר הא דאמרין באלו גערות (כתבות לג, ב): אלמלא נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, ואי עבודה זרה הוה - ח"ו שהיו משתחוים לו, ומיהו לשון 'פלחו' לא אתי שפיר.

ובבאור הא דמסרו נפשם, אף על פי שלא היה אסור ממש, מצינו בחדושי הרמב"ן (כתבות לג, ב): "לומר לה דהא קדשת השם בלחוד הוא, דטעו בה אינשי, וכעבודה זרה דמיא להו, ולקדש את השם בפני עמי הארץ עשו כן". ובחדושי רבנו דוד (פסחים שם) כתב דראו שהיה עושה לכבוד עצמו ולמעט כבוד שמים, וכל שיש בו ענין של קדשת השם ראוי למסר נפשו עליו.

כולל קטנים המצוים על קדוש השם, וכן כתב לדיק בספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל בפ' קדושים.

אף באמת רחוק לחלק בין מצוה למצוה, ומהיכי תיתי לומר דקטנים חיבין בקדוש השם, ולשון זה של 'כל בית ישראל' כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (ג, ד) דנהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ובמצוות, מראש השנה עד יום הכפורים וכו', הרי דלשון זה אינו בהכרח כולל קטנים, אלא כונתו לכלל כל בני ישראל לשבטיהם ותפוצותיהם.

ואפשר דהחשש לא היה על הכפיה לעבד עבודה זרה בקטנותם, אלא מחשש שיגדלו אותם לעבודה זרה ויסורו מעל ה' בגדלותם. וכבר כתב המגן אברהם (או"ח שו) דמי ששמע שבתו נתפסה לשמד מתר לו לחלל שבת להצילה דחלל עליו שבת אחת כדי שישמר שבתות הרבה. אף גם זה דחוק ורחוק.

והנראה עקר בזה, על פי המדקדק בספרי (דברים פסקא מא): "מה תלמוד לומר 'בכל לבבכם ובכל נפשכם', והלא כבר נאמר 'בכל לבבו ובכל נפשו', להלן ליחיד כאן לצבור". הרי דמלבד מצות היחיד למסר נפשו על קדוש ה', יש מצוה מיוחדת על הצבור, ונראה דבמצות הצבור גם קטנים בכלל, כיון שהמצוה מטלת על הצבור. ולפי זה אפשר דלשון הרמב"ם 'כל בית ישראל' כונתה למצוה שמטלת על הכלל כולו, מלבד חובת הפרט. וגם בפ"ג מתשובה הכונה להנהגה כללית של העם כולו.

כאשר הגוי מכונן להנאת עצמו

בגמרא הנ"ל: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדשת השם לכבשן האש - נשאו קל וחמר בעצמן מצפודעים וכו', פרש רש"י: מה ראו - שלא דרשו 'וחי בהם' - ולא שימות בהם.

דעת התוספות (ע"ז כז, ב) דאם רצה להחמיר על עצמו אפלו בשאר מצוות רשאי, וכן הביא בפסקי הרא"ש (שם סי' ט) דשרי להחמיר על עצמו להרג על שאר עברות בצנעה, ולא מיקרי חובל בעצמו. וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' קנז, א). אבל הרמב"ם (יסודי התורה ה, ד) כתב כל מי שנאמר בו 'יעבר ואל יהרג' ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.

ובכסף משנה שם הביא דהרבה חולקין עליו, וסבירא להו דיהרג ואל יעבר רשות הוא ולא חובה. ואפלו לדעת הרמב"ם - כתב הנמוקי יוסף דאם הוא אדם גדול וחסיד וירא שמים ורואה שהידור פרוץ בכך - רשאי לקדש את השם ולמסר עצמו אפלו על מצוה קלה, כדי שיראו העם ולמדו ליראה את השם ולא יהבו בכל לבם. ובבאור הגר"א שם כתב דהרמב"ם פרש הטעם דחנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם אף על פי שלא היו מחיבים בכך (דלא היתה עבודה זרה ממש, כפי שבאר רבנו תם), דהיתה השעה צריכה לכך, וכמו שכתב הנמוקי יוסף.

מעשה דרבי אבא בר זימנא

והנה התוספות והרא"ש הביאו ראיה לשיטתם מן הירושלמי (סנהדרין פ"ג ה"ה): רבי אבא בר זימנא הוה מחייט גבי חד עכו"ם ברומי, אייתי ליה בשר נבלה ואמר ליה קום אכול, אמר ליה לית אנא אכיל, אמר ליה אכול דאי לא כן קטילנא לך, אמר ליה אי בעית למיקטל קטול, דלית אנא אכיל בשר נבלה. ולכאורה קשה לדעת הרמב"ם, כיצד יפרנס הנהגת רבי אבא שבירושלמי, הלא לשיטתיה אסור לו להחמיר על עצמו ולהרג.

ובשו"ת יביע אמר (ח"ו יו"ד סי' יג) הביא דאדרבה, ממקום שהביאו איכא סתירה לשיטתם, דבירושלמי (שם ובשביעית פ"ד ה"ב) איתא על מעשה זה: אמר רבי מנא, אלו

והנה מצינו שנחלקו הראשונים בנוגע לפרטי הלכה זו, דבסנהדרין (ע"ד, ב) איתא דבשעת גזירת המלכות אפלו מצוה קלה יהרג ואל יעבר, ובהמשך שם מבאר מאי מצוה קלה - אמר רבא בר רב יצחק אמר רב אפלו ערקתא דמסאנא, ופרש הרי"ף דהנכרים שבאותו זמן היו עושין רצועות מנעליהן אדמות, וישראל היו עושין שחורות כדי שלא ילבשו מלבוש נכרי. ואם יאמר הנכרי לישראל עשה רצועות מנעליך אדמות בפרהסיא או נהרג אותך - יהרג ואל יעשה, ואף על פי שהיא מצוה קלה.

ובעל המאור כתב שם, שגם בג' עברות חמורות - הני מילי דקא מכוין להעביר ישראל על הדת, אבל להנאת עצמו - בכל גווי שרי, דהא אסתר גלוי עריות הוי ובפרהסיא ואפלו הכי מתר. והרמב"ן במלחמות ה' נחלק עליו, וכתב דאף כשכופהו להנאת עצמו אסור, תדע שהרי ג' עברות אלו החמורות לא מפני קדוש השם נאסרו, [דלגבי עבודה זרה דרשו חז"ל שאדם צריך למסר נפשו, ודרשינן לה מקרא 'ובכל נפשך' אפלו נוטל את נפשך (ברכות ס"א, ב), וכן לגבי שפיכת דמים למדנו מסברא ד'יהרג ואל יעבר' דמאי חזית דדמא דידך סמיק טפי, וגלוי עריות ילפינן לה מהקש משפיכות דמים, כמבאר שם בסנהדרין] ולכן אף שאינו מתכוון להעבירו אסור. אבל שאר העברות שנאסרו מ'ונקדשתי בתוך בני ישראל' - התר להנאת עצמו, דהא ליכא משום קדוש השם (ורק בפרהסיא אסור). וגבי אסתר שרינו, דהתם לאו גלוי עריות הוי.

למסר נפש - כשאנו מחיב

עוד נחלקו הראשונים בדין 'יעבר ואל יהרג' - האם הוא חובה ואסור לו למסר נפשו, או דהוי רשות.

הכלל ד'יחיד ורבים הלכה כרבים, ושפן דעת הר"ף והרמב"ם והרא"ש והרמב"ן והרשב"א והאחרונים.

וכתב יותר היה לו להבית יצחק לתרץ כמו שכתב מרן החיד"א בס' טוב עין (סי' חי אות יא), שגם הוא עמד על דברי התוספות והרא"ש, ותרץ דודאי ידע רבי אבא דברי רבנן ואף סבר כותיהו, דבשאר מצוות יעבר ואל יהרג, אלא שהוא סבר אף על פי שאמרו 'יעבר ואל יהרג' רשאי להחמיר על עצמו, ורבי מנא הכי קאמר: אלו ידע רבי אבא מליהון דרבנן, כלומר אלו הבנים כהלכה ועמד על ברין של דברים וידע לפרשם, דקא פסקי ותנו 'יעבר ואל יהרג', ולא פלוג דאי בעי - רשאי להחמיר, היה אוכל. נמצא דפליגי רבי אבא ורבי מנא אי רשאי להחמיר, ונקטו התוספות כרבי אבא דעבד עובדא ומעשה רב. וכן כתב עוד בספרו אהבת דוד (דרוש ה' לשבת זכור דמ"ג ע"ג). ובזה ניחא מה שהקשינו דלא מהני מעשה רב ביחיד במקום רבים, דהקא אמונאי פליגי אליבא דרבנן, ובכהאי גוונא סמכינן אמעשה רב.

איברא דהריטב"א (כתבות ס) כתב דלא אמרינן 'מעשה רב' אלא כשהעושה מעשה הוא אמונא אחר שאינו חולק באותו הדיו, אבל אם החולק עצמו הוא דעבד עובדא כשמעתייה לא אמרינן מעשה רב. ומרן בכללי הגמרא (דף יא) כתב בשם בעל התרומות, שברב הירושלמי נקטינן הלכתא פר' מנא. והכי נמי דרבי מנא פליג אדרבי אבא, וגם הירושלמי הביא סברת רבי מנא לאחרונה, היה לנו לפסק כדרבי מנא, מיהו יש לומר דהתוספות והרא"ש פליגי אההיא דהריטב"א, דלאו מילתא פסיקתא היא, ורבים חולקים על כלל זה, וכמו שכתב יד מלאכי (פלל תכד).

סוף דבר, התרוץ שהתקבל על דעת מרן זיע"א, דנראה שהתוספות והרא"ש לא גרסי האי דאמר רבי מנא אלו הוה ר' אבא שמע

הוה ר' אבא בר זמינא שמע מליהון דרבנן (דאמרי דבשאר עברות בצנעא יעבר ואל יהרג, פני משה), מיכל הוה. ומוכח שאינו רשאי להחמיר.

וכבר עמד על זה הפרי חדש בהגהות 'מים חיים' (פ"ה מיסוה"ת). ומהר"א אַלפנדארי במרכבת המשנה (שם). וכן הקשה המראה הפנים (סנהדרין שם) על דברי התוספות והרא"ש. וכבר קדמם הרמב"ן במלחמות (סנהדרין עד, ב) שכתב, דהיכא דקיימא לן יעבר ואל יהרג, לא מצי למיקטל נפשיה לפנים משורת הדין, שהרי מקרא צווח ואומר 'ואף את דמכם לנפשתיכם אדרש', וכן אמרו בירושלמי אלו שמע ר' אבא מליהון דרבנן דאמרי יעבר ואל יהרג וכו'. והיא פליאה נשגבה על התוספות והרא"ש.

ובשו"ת בית יצחק (ח"ב י"ד סי' צ אות ו) עמד גם כן בזה, וכתב לתרץ, דנראה פשוט שהתוספות והרא"ש פרשו 'אלו שמע רבי אבא מליהון דרבנן', כלומר אלו הוה סבירא ליה הכי, כדאמרינן בכמה דוכתי בש"ס (ב"ב יג, ב) "לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי", והכונה שאילו היה ר' אבא ציית לרבנן מיכל הוה, אף שהוא לא סבירא ליה כרבנן, ורצה להחמיר על עצמו. ומזה הביאו ראיה התוספות והרא"ש שרשאי להחמיר. אבל הרמב"ם פרש דברי הירושלמי כפשטן, ולכן פסק שמתחייב בנפשו.

והקשה על תרוץ זה בשו"ת יביע אמר (שם), שלדבריו דרבי אבא לא סבירא ליה כרבנן דאמרי דחייב לעבר ואל יהרג, אלא סבירא ליה לרבי אבא דמפל מקום רשאי להחמיר על עצמו, אם כן אמאי נקטי להלכה התוספות והרא"ש כסברת רבי אבא בר זמינא דפליג אדרבנן, טפי הוי להו למינקט הלכתא כרבנן. ואין לומר שאני הכא דמעשה רב, שפבר האריך הרחיב יד מלאכי (פלל תכג) להוכיח במישור, דלא אמרינן מעשה רב נגד

וּכְתַב הַגֵּר"א וַיִּסַּס שְׁלִיט"א לִישֵׁב דְּבַרֵי הַש"ךְ
בְּב' אֶפְנִים:

א. לַגְבֵי הַשְּׂאֵלָה אִם מְחִיב לְהַהַרְג - סָפֵק
נִפְשׁוֹת לְקוּלָא, אֲבָל לַגְבֵי הַשְּׂאֵלָה אִם רִשְׁאֵי
לְמַסַּר נִפְשׁוֹ לְמִיתָה - לֹא אֲזַלְיִנן לְקוּלָא
לְאַסֵּר עָלָיו.

מִמִּילָא יִפְהַ פְּתַב בְּסַעֲרֵי קָטָן א' דְּלֹא אֶסְרִינן
עָלָיו לְקַדְּשׁ שֵׁם שְׁמַיִם מִצַּד הַכֶּלֶל שֶׁל סָפֵק
נִפְשׁוֹת לְהַקְל, כִּינֵן שֶׁהַצַּד שֵׁישׁ כָּאֵן קְדוּשׁ
שֵׁם שְׁמַיִם גּוֹבֵר עַל חֲשֵׁשׁ אַבּוּד נִפְשׁ שְׂאֵסְרָתוֹ
תּוֹרָה, וְלָכֵן כָּתַב לְפָסֵק כְּהַתּוֹסְפוֹת דְּרִשְׁאֵי
לְהַחְמִיר עַל עֲצֻמוֹ לְהַרְג עַל קְדוּשׁ הַשֵּׁם,
אֶפְלוּ בְּדַבָּר שֶׁלֹּא מְחִיב.

מֵה שְׂאִין כּוֹ בְּסַעֲרֵי קָטָן ז' הִבִּיא פְּסֵק הַב"ח
שֶׁבִשְׂעַת הַגְּזֵרָה אָדָם מְחִיב לְמַסֵּר נִפְשׁוֹ עַל
קְדוּשׁ הַשֵּׁם אֶפְלוּ כְּשֶׁהַכּוֹפֵה מְכוּן לְהִנָּאֵת
עֲצֻמוֹ. וּבְזֶה פְּסֵק הַש"ךְ פְּדַעַת הַמְּקוּלִים,
דְּהַתָּם מִיִּירֵי לַגְבֵי לְחִיבּוֹ לְהַרְג בְּשַׂעַת הַגְּזֵרָה,
וְלָכֵן פְּסֵק שְׂוֵדָאֵי אִינוּ מְחִיב לְהַרְג מִסְּפֵק
נִפְשׁוֹת.

וַיִּסּוּד הַסְּבָרָא בְּזֶה, דְּהִנֵּה כָּלֵל זֶה דְּסָפֵק
נִפְשׁוֹת לְקוּלָא, יֵשׁ לְבָאֵר בְּשְׁנֵי פָּנִים (אָף
דְּאֶסְמְכוּהוּ עַל מַה שְּׂאֵמְרָה תּוֹרָה "וְהִצִּילוּ
הַעֲדָה"): א' אִם אָמְרוּ חֲכָמִים בְּמִמּוֹן 'הַמּוֹצִיא
מִחֲבֵרוֹ עָלָיו הַרְּאִיָּה', וְאִין לְפָגַע בְּמִמּוֹנוֹ שֶׁל
אָדָם מִסְּפֵק, קַל וְחֹמֶר דְּאִין לְהַרְגוֹ אוֹ לְחִיב
אוֹתוֹ לְהַהַרְג בְּסָפֵק, וְלֹא יְהֵא מְמוֹנוֹ חִיב
מִנִּפְשׁוֹ. ב' מִצַּד חֹמֶר אֶסּוּר אַבּוּד נִפְשׁוֹת
וְגַדְל מִצְוֹת פְּקוּחַ נִפְשׁוֹ חִיבִין לְהַחְמִיר אָף
בְּסָפֵק, וְאָף סָפֵק מִצְוָה אִין בְּכַתְּהָ לְדַחוּת
סָפֵק פְּקוּחַ נִפְשׁ.

מֵעַתָּה לְאַחַר שֵׁיִסַּד לָנוּ הַש"ךְ לְהַלְכָה דְּגַדְל
הַמִּצְוָה שֶׁל קְדוּשׁ הַשֵּׁם גּוֹבֵר עַל הַחֲשֵׁשׁ שֶׁל
אַבּוּד נִפְשׁ מִיִּשְׂרָאֵל גַּם בְּסָפֵק, וּכְשֵׁם שֶׁקְדוּשׁ
ה' דּוֹחָה נִפְשׁ הָאָדָם כְּפֹר גַּם סָפֵק קְדוּשׁ ה'
דּוֹחָה סָפֵק פְּקוּחַ נִפְשׁ, נִדְּחָה טַעַם הַב', וְלָכֵן
רִשְׁאֵי לְמַסֵּר נִפְשׁוֹ בְּכַהֲאֵי גּוֹנָא, אָף עַדִּין אִין

מִלִּיהוֹן דְּרַבְּנָן מִיכַל הוּהוּ, וּמוֹכַח כּוֹ מִמְשַׁמְעוֹת
דְּבַרֵי הָאוּר זְרוּעַ (ח"ב ס' קח), עֵינן שֵׁם. גַּם
בְּסָפֵר חֲסִידִים (ס' ריט) הֶעֱתִיק הַמַּעֲשֵׂה
דְּהִירוּשְׁלָמֵי בְּר' אַבָּא בַר זְמִינָא הַנ"ל,
בְּהַשְׁמַטַּת דְּבַרֵי רַבִּי מְנָא, וּמוֹכַח דְּלֹא גְרִיס
לְהָא. וְכוֹן כְּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי רַאֲוֵבֵן מְרַגְלִיּוֹת
בְּמִקּוּר חֶסֶד שֵׁם שְׂהַמִּימְרָא דְּרַבִּי מְנָא נִרְאָה
שֶׁלֹּא הִיתָה בְּגֵרְסַת הַרְּאִשׁוֹנִים. וְכוֹן כְּתַב
בְּשׁו"ת בְּרִית יַעֲקֹב (או"ח ס' טו). וְעַל כָּל פָּנִים
בְּרוּר שְׂאִין שׁוּם קֶשֶׁיָא עַל הַרְּמַב"ם מִדְּבַרֵי
הִירוּשְׁלָמֵי הַנ"ל, שֶׁהוּא גּוֹרֵס כְּגִירְסָא דְּקָמוֹן
וּפְסֵק כְּרַבִּי מְנָא שְׂאִינוּ רִשְׁאֵי לְהַחְמִיר, וּכְדְּבַרֵי
הַרְּמַב"ן בְּמַלְחָמוֹת. וְכוֹן כְּתַב הַרַ"ג ר' צְדוּק
הַכְּהֵן מִלְּבָלִין בְּאוּצֵר הַמְּלָךְ (ה'ל' יסוה"ת פ"ה).

'סָפֵק נִפְשׁוֹת' בְּמִצְוֹת קְדוּשׁ ה'

וְהִנֵּה בְּשַׁלְחֵן עֲרוּךְ (יו"ד קנז, א) פְּסֵק דְּאָם
יִרְצָה לְהַחְמִיר עַל עֲצֻמוֹ וְלְהַהַרְג רִשְׁאֵי אִם
מְכוּן לְהַעֲבִירוֹ עַל דַּת, וְזֶה כְּשִׁיטַת תּוֹסְפוֹת.
אֲבָל הַש"ךְ (שֵׁם סק"א) הִבִּיא דַּהַב"ח פְּסֵק
כְּהַרְּמַב"ם, דְּכָל מִי שֶׁדִּינּוֹ לְעֵבֵר וְאֵל יְהַרְג
וְנִהַרְג וְלֹא עֵבֵר הָרִי זֶה מִתְּחִיב בְּנִפְשׁוֹ וְכוּ'.
וְכַתַּב בְּשֵׁם תְּרוּמַת הַדָּשָׁן ס' קצ"ט: וְהָיָה
נִרְאָה דְּבַפְּלוּגְתָא דְּרַבְּנוֹתָא אֲזַלְיִנן לְקוּלָא,
אִמְנָם יֵשׁ לוֹמַר הֵכָא דְּלַעֲנִין קְדוּשׁ ה' שֶׁלֹּא
הַקְּפִידָה תּוֹרָה עַל אַבּוּד נִפְשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל,
לֹא יִלְפִינן לָהּ מִשְׂאֵר סָפֵקוֹת דְּלִית בְּהוּ
מִשׁוּם קְדוּשׁ הַשֵּׁם. וְנִרְאָה דְּכוֹן סְבִירָא לִיָּה
לְהַש"ךְ לְהַלְכָה.

וְלְכַאוּרָה קֶשֶׁה דְּשֵׁם (ס"ק ז') כְּתַב הַש"ךְ עַל
פְּסֵק הַשׁו"ע, דְּבִשְׂעַת הַגְּזֵרָה אֶפְלוּ אַעֲרַקְתָּא
דְּמִסָּנָא יְהַרְג וְאֵל יַעֲבֵר, דַּהַב"ח כְּתַב עַל
זֶה דְּיְהַרְג וְלֹא יַעֲבֵר אֶפְלוּ אִם הַגּוֹי מְכוּן
לְהִנָּאֵת עֲצֻמוֹ, וְדַעַת רִש"י אִינוּ כּוֹ, וְלָכֵן יֵשׁ
לוֹמַר דְּסָפֵק נִפְשׁוֹת לְהַקְל.

וְדְּבַרֵי הַש"ךְ לְכַאוּרָה סוֹתְרִים אֵלוּ אֵת אֵלוּ,
דְּלַעֲלֵל כְּתַב דְּבִסְפֵק נִפְשׁוֹת לַגְבֵי קְדוּשׁ הַשֵּׁם
יֵשׁ לְהַחְמִיר, וְכָאֵן נְטָה לְהַקְל, וְצָרִיךְ בְּאוּר.

והשיב, שלכאורה יש ללמד מדברי ר"י בתוספות הנ"ל שאין רשאים לברח, דכלפי זה למדו ק"ו מצפודעים שיש לקדש שם שמים. ומסיק להלכה דבקושטא זה אינו, וכל שיכול לקיים שניהם שלא לעבר על הדת ולקיים 'וחי בהם ולא שימות בהם' עדיף טפי, ומצינו תנאים ואמוראים שברחו בשעת שמד, וכן ראוי לעשות.

ולכאורה איכא למימר דהלכה זו תלויה במחלקת הרמב"ן ובעל המאור שהזכרנו לעיל, האם כשהאונס מכוון להנאתו בג' עברות מחיב למסור עצמו למיתה, דלדעת הרמב"ן מחיב למסור נפשו בג' עברות החמורות מצד חמרת החטא, וזה שיך אפלו כשכופהו להנאת עצמו ולא להעבירו על הדת, דמה נפקא מינה להחוטא מהי פונת הכופה, כיון דחמורות הן מצד עצמן, ולדבריו הפסוק של 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' מירי רק בפרהסיא או בשעת הגזרה, אבל לדעת בעל המאור, כל 'הרג ואל יעבר' אינו אלא מצד מצות קדוש השם, ומהאי קרא ד'ונקדשתי', וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה (הלכה א-ב), שלומד מן הפסוק ד'ונקדשתי' דכל ישראל מצוין על קדוש השם וכו' כיצד? כשיעמד העובד כוכבים ויאנס את ישראל וכו' יהרג ואל יעבר. ומבאר דביסוד הדברים סבר כבעל המאור, [ואף על פי שהרמב"ם לא מתייחס לאופן של כפייה להנאת עצמו, מכל מקום מבאר בדבריו (שם הלכה ד) שכשעבר על ג' עברות חמורות עובר על עשה ד'ונקדשתי']. וכן מוכח ממה שכתב שם שאם עבר על ג' עברות ולא מסר נפשו עליהן בטל מצות עשה ד'ונקדשתי' אף על פי שפטור מדין אנוס על העברות עצמן.

וברור דלשיטת הרמב"ן ודאי שמחייב להשמיט ולברח מלעמד במצב זה, כי כל ההתר להרג הוא כדי שלא יעבר, אבל בזמן שיכול למנע עצמו מכף ודאי שמחייב להשמיט, דהא על

אנו יכולין לחיבו להרג, כיון שיש לו את הצד הקניני שלו בזכותו לחיות כמו בממונו, ואין לקחת לו זכות זו אלא בראיה גמורה, ומתישבת הסתירה בדברי הש"ך.

ב. עוד יש לישב דברי הש"ך, דמה שכתב בסעיף קטן א', דגבי קדוש השם יש להחמיר בספק נפשות, התם מירי באפן שבדאי יתקדש שם שמים על ידי מעשהו, אלא שספק אם מחיב להרג, ובכהאי גוונא גוברת מצות קדוש שם שמים על הצלת נפשות. מה שאין כן בסעיף קטן ז', כשיש לו ספק אם יש כאן בכלל קדוש ה', דלשיטת הש"ך אין כלל קדוש ה' כאשר הגוי מכוון להנאת עצמו - בזה אמרינו ספק נפשות להקל.

ולכן בסעיף קטן א' הכריע לגבי מחלקת הרמב"ם ותוספות האם רשאי למסור נפשו אפלו כשאינו מחיב - שדינו להחמיר, כיון דמירי כשכופין אותו על מנת להעבירו על הדת, ודאי שיקדש שם שמים במותו. אבל בסעיף קטן ז' שנוחלקו לגבי גוונא דהגוי מתכונן להנאת עצמו אם חיב למסור נפשו - בזה פסק להקל דאפשר דאין כאן כלל קדוש השם.

אנוס בג' עברות - אי מחייב לברח

והנה התוספות (פסחים שם) תרצו תרוץ נוסף: ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו, שהרי קדם המעשה יכלו לברח, כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק (סנהדרין צג, א) ג' היו באותה עצה.

והזכרנו לעיל דבתשובת 'שבות יעקב' (ח"ב סי' קו) נשאל אודות עיר אחת שגזרו שמד על היהודים אשר בתוכה, שלפי הדין מחייבים להרג ולא לעבר על דת, ומקצת אנשים בתושבי העיר יכולים לברח ולהמלט על נפשם, אם חייבים לברח כדי שלא יהיו כמאבדים עצמם לדעת, או אל יפרשו מן הצבור ומחייבים למסור נפשם על קדוש ה',

שלגבי רציחה קשה לומר שנחשב לאנס כאשר האדם מציל עצמו בנפש חברו, וצ"ע.

למסור נפש - כשאינו מחיב

והנה בגמרא (ערובין כא, ב) איתא: מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, והיה הושע הגרסי משרתו. בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה, יום אחד מצאו שומר בית האסורין וכו' שפך חצין. וכשבא אצל רבי עקיבא אמר לו: אין אתה יודע שזקן אני וחי תלויין בחיירי וכו' מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבר על דברי חברי.

ולכאורה נראה להוכיח ממעשה זה כשיטת התוספות דיוכל אדם להחמיר על עצמו ולמסור נפשו אפלו כשאינו מחיב, והכא הוי רבותא טפי דהא התוספות מיירי גבי מצוה דאורייתא והכא הוי דרבנן. ועוד שהתוספות מיירי לגבי לאו והכא מיירי בבטול עשה.

אך באמת אין בזה כדי לישוב קשיא גדולה זו, שהרי לא כפו אותו כלל לעבר על הדת, והרי כתבו הפוסקים דחולה שיש בו סכנה אסור לו למסור נפשו בכדי שלא יפשל במאכלות אסורות, וכן כתב להדיא הרדב"ז (ח"ג סי' תמד) וכן הוא במגן אברהם (ריש סימו שח) וכן כתב להדיא הרמב"ן בתורת האדם (ענין סכנה), והר"ן (יומא פג, א), אף שדעת הרמב"ן והר"ן (שבת מט, א) דהתר לו לאדם למסור נפשו ולא לעבר על אחת ממצוות התורה. הרי דאין דין חולה שיש בו סכנה כדין המוסר נפשו על מצוות התורה, דרק במקום קדוש השם שרי, ממילא תיקשי מה בין רבי עקיבא בבית האסורין לכל חולה שיש בו סכנה.

וכבר עמד על שאלה זו רבנו יונה בשערי העבודה, וכתב שחסיד מפלג וצדיק מתר לו למסור נפשו על כל דבר אפלו על מצות עשה, ואפלו שלא בשעת הגזרה, וראיה ממעשה דר' עקיבא.

מה הוא נהרג בשעה שאין הוא נדרש לעבר על מצוות השם. אבל לדעת בעל המאור והרמב"ם שמקדש שם שמים במותו, ומקיים בזה מצות ונקדשתי בתוך בני ישראל, אפשר שאין מחיב לברת, דהרי על ידי זה יפסיד את חלקו מלהיות בין מקדשי שמו יתברך.

דעת רבי ישמעאל - ג' עברות בצנעה

והנה בגמרא (ע"ז כז) איתא: היה רבי ישמעאל אומר, מנין שאם אומרים לו לאדם עבד עבודת פוכבים ואל תהרג שיעבד ואל יהרג, תלמוד לומר 'וחי בהם ולא שימות בהם', יכול אפלו בפרהסיא? תלמוד 'ולא תחללו את שם קדשי'. ובסנהדרין (עד, א) מצינו דנחלקו עליו, וסברי שאפלו בצנעה מחיב למסור נפשו.

ובמנחת חנוך (מצוה רצ"ו) כתב לחדש דגבי שפיכות דמים וגלוי עריות מודה ר' ישמעאל דאף בצנעה יהרג, דהא הטעם בשפיכות דמים הוא מסברא ד'מאי חזית דדמא דיך סמיק טפי', ואין לחלק בזה בין צנעה לפרהסיא, וכן לגבי גלוי עריות דהקש לשפיכות דמים, מסתבר דגם בזה אין לחלק, ורק בעבודה זרה יש טעם לחלק.

אך מה נעשה דבדברי התוספות (ע"ז שם) מבאר להדיא דלרבי ישמעאל בכל ג' העברות החמורות הדין דיהרג ואל יעבר הוא דוקא בפרהסיא.

וכדי לבאר דברי התוספות, הדין לשיטת הרמב"ם דכתב דכאשר כופין על אדם לעבר עברה נחשב הוא כאנס דרחמנא פטריה, וכל החיוב שלא לעבר הוא מצד העשה ד'ונקדשתי בתוך בני ישראל', וזו שיטת התוספות דאין דין יהרג ולא יעבר לרבי ישמעאל בצנעה. ולפי זה הרמב"ם ותוספות נקטו שכל מעשה שאדם עושה מתוך הכרח מגדר כאנס, אף שדינו 'יהרג ואל יעבר' (אע"פ

מכבשן האש אלא בזכות של יעקב, משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לשרף וצפה אותו השלטון באסטרולוגיאו שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך, אמר כדאי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד, והיא נשאת למלך, כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לשרף, וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמד ממנו, אמר כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב, הן הוא דכתיב (ישעיה כט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, יעקב פדה את אברהם".

ועין של"ה הקדוש (פרשת תצוה תורה אור): "אין זה קדוש השם למסור עצמו למיתה בחנם. אשר בזה מתרץ, למה לא כתבה התורה קדוש השם שמסר אברהם אבינו את עצמו באור כשדים, כמו שכתוב קדוש ה' דדניאל (דניאל ג), אלא התורה לא רצתה לכתב מעשה אברהם אבינו שלא ילמדו ממנו הדורות אחריו לעשות כמעשהו, שהלך בבחירתו וכתת כל הצלמים, ומי הכריחו לזה אבל דניאל היה מקרח לקדש השם", ולדברי מהרימ"ט מצינו טעם נוסף מדוע לא כתבה תורה מעשה זה, שכן לא היה ראוי לעשותו על פי דין, מצד דבן נח אינו מצוה על קדוש ה', ואסור לו לההרג.

אכן הפרשת דרכים כתב לישיב, על פי דעת הרמב"ן שאבות יצאו מכלל בני נח אפלו להקל, ממילא נהג אברהם אבינו כישראל גמור. אלא שהאחרונים (רעק"א גליון פר"ד, ג' דפס בכ"ח ס"ו, ועוד) הקשו, דמלשון הרמב"ן מבאר להדיא דרק מעת שבא אברהם בבית היה דינו כישראל, ומעשה דאור כשדים היה קדם לכן. וכתב הגאון חיד"א (מדבר קדמות מע' א אות ד) דלדברי ה'פרשת דרכים' יש לומר שעוד שהפיר אברהם את בוראו נעשה ישראל גמור, (וצריך עיון היכן מצינו גרות ללא מעשה, ועין בפרשת דרכים מהדורת אוהנה דרוש א' הערה 35 שהאריך בזה).

ופשוט שאין בזה הוראה הלכה למעשה, דהא בשו"ת הרדב"ז נשאל על הריב"א מבגלי התוספות, שהיה חולה שיש בו סכנה ביום הכפורים, וצוו עליו הרופאים לאכל, וסרב לאכל ביום הכפורים, ונפטר לבית עולמו, והקשו על מה סמך הריב"א. ותרץ הרדב"ז דידע הריב"א שימות אף אם יאכל, דלב יודע מרת נפשו, עין שם. ולא תרץ שהיה גדול בתורה וכמו שכתב רבנו יונה, ועל כרחק אין זו הלכה לדורות לכלל, ובדאי שלא כל הרוצה לטל את השם יבא ויטל.

ולולי דברי רבנו יונה היה נראה לומר, שלא היה בזה סכנה ממש, אלא שזקן ותשוש היה, וכיון שלא היה בזה סכנה אלא צער - מתר להחמיר, ועדין צ"ע.

נסיון 'אור כשדים'

והנה יש להעיר לכאורה על אברהם אבינו שמסר נפשו למיתה באור כשדים, הלא בסנהדרין (עד, ב) נסתפקו אם עכו"ם מצוים על קדוש ה', ובתוספות שם, וכן בדברי הרמב"ם (פ"י ממלכים) מבאר דלהלכה אינם מצוים על קדוש ה', ובז' מצוותיהם יעבר ואל יהרג. ואם כן הא תינח אם היה לאבות דין ישראל, אבל אם היה להם דין בני נח דפטורים היו מקדוש ה' - איך מסר את נפשו להריגה? ולשיטת התוספות דלעיל, דשרי למסר נפש גם במקום יעבר ואל יהרג ניחא, אבל לשיטת הרמב"ם דאסור להרג במקום שנאמר בו לעבר - קשה.

וכבר עמד הפרשת דרכים בשאלה זו (דרי האתרים דרוש ב'), ואף הביא שדן בזה מהרימ"ט (בדרשותיו סוף פרשת תולדות), וכתב דאכן עשה אברהם שלא פדין (מעין גדולה אהבה שמקלקלת את השוהה), ומפאת כן לא היה אמור להנצל בזכות עצמו, אלא שנצל בזכות יעקב אבינו, וכדאיתא במדרש (ב"ר פס"ג): "רבי שמואל בר רב יצחק אמר אברהם לא נצל

גוי - במצות קדוש ה'

וכמו כן יש לתמה במה שאמר אברהם לשרה 'אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך' כדי שלא יהרגוהו על דבר אשתו, ולכאורה הכשילה באסור ערוה דאשת איש, דיהרג ואל יעבר. ועין בכתב סופר על התורה (פר' לך) שהביא מדרש דמכאן שפקוח נפש דוחה שבת, אך תמה הלא בעריות יהרג ואל יעבר. אך אם ה'ה' דינם כבני נח ניחא דאינם מצוים על קדוש ה' כמבאר.

ובשו"ת חמדת שלמה (סי' ל"ח) חדש דבגוי אף הרמב"ם מודה דמתר לו להחמיר ולהרג, ובבאור הדבר נראה דכיון דגוי לא נצטוה ב'וחי בהם' מתר לו להחמיר ולמסר את נפשו להריגה, ואין זה בכלל מאבד עצמו לדעת, כיון שהוא נהרג על קדשת שמו.

ולכאורה דבר זה תלוי בהבנת דברי התוספות (סנהדרין ע"ד, ב) שתמהו על מה שאמרו שם דאין עכו"ם מצוה על קדוש השם, והלא לא נאמר בהם 'וחי בהם', ולכאורה חייבים להרג על כל מצוותיהם. וכתבו דמסבא ידענו שאין אדם חייב למסר נפשו למיתה על המצוות, אלא דבישראל דכתיב בו 'בכל נפשך' - אפלו נוטל את נפשך, איצטריך 'וחי בהם' - ולא שמימות בהם, לאפוקי. אבל בגוי שלא נאמר בו 'בכל נפשך' אין צריך בו 'וחי בהם'.

ויש ב' דרכים בהבנת דבריהם דמסבא אין אדם חייב למסר נפשו על המצוות, א' דאנס הוא ואנס רחמנא פטריה, ב' מסבא ידענו דחיי האדם דוחין מצוות התורה, ממילא אם מסבא נדחית מצות התורה משום פקוח נפש, מסתבר דגם גוי אסור לו להרג לשיטת הרמב"ם, אבל אם הפטור שלו משום אנס - מסתבר דמתר לו להחמיר אם ירצה, שהרי לא נצטוה בצו החיים.

'זריזים מקדימים' - במצות קדוש ה'

נסתפק הגר"י זילברשטיין שליט"א, בספרו 'חשוקי חמד' (סנהדרין מב, ב) כאשר גויים

מוציאים אדם להרג על קדוש השם ואינם דוחקים בו, איך יש לו ללכת? האם ילך מהר כדי ללכת לקיים מצות קדוש השם בזריזות, או שילך לאט כדי להרויח עוד כמה דקות של חיים.

ובגליוני הש"ס (יומא פה, א) נסתפק על הנאמר בסנהדרין (מב, ב) שהיוצא להרג ואמר שיש לו ללמד על עצמו זכות מחזירין אותו לבית דין, אפלו אם אין ממש בדבריו, ואם כן אולי כל מחייב מיתה היוצא להרג מחייב לומר שיש לו ללמד על עצמו זכות כדי להאריך את חיי השעה של עצמו, מכיון שהמצוה להרג מטלת רק על הבית דין, אבל הגדון בעצמו אדרבה יש לו חיוב פקוח נפש של עצמו לחיי שעה. ודחה זאת על פי דברי הגמרא בחלין (קמ, א) שמשמע משם שיש מצוה על כל אחד מ'שאל להביא את המחייב מיתה לבית דין משום מצות 'ובערת הרע', ואם כן גם עליו יש חיוב זה. ותו לא שיהי' עגלו פקוח נפש כלל, כיון שגם הוא מחייב במיתת עצמו, ואדרבה אם יודע שאין בדבריו ממש אסור לו לומר זאת ולהחמיץ המצוה.

שוב כתב שיתכן שבסלוק מקדשה לא שיהי' הר' דזריזין מקדימין, וכמו דאיתא בפסחים (ד, א) דבהרמת הדשן לא שיהי' בזה זריזות כיון שהוא סלוק מקדשת המזבח, וכעין דאמרינו (ברכות נב, א) "אפוקי יומא - כמה דמאחרינו ליה עדיף", כדי שלא להסתלק מהקדשה, אם כן גם בסלוק ישראל מן העולם, אף דנתחייב בכף, מכל מקום הוא סלוק מקדשה, ד'שאל קדושים, ואם כן אין בזה מצות זריזות.

ויש לענו, שהרי מצות זריזות נלמדת מאברהם אבינו, כמבאר בפסחים (ד, א) כל היום כלו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות, שנאמר 'וישכם אברהם בבקר', והרי אצל אברהם ה'ה' סלוק אדם מן הקדושה, ואם כן ה'ה' צריך לעכב הליכתו כדי שיחיה יצחק עוד חיי שעה.

כדי להספידו, נמצא שנתארך הזמן עד שבאו להרגו, וקיימא לן דמתר לעבר על כל אסורי תורה גם עבור חיי שעה, ולכן היה מתר לו לבקש שיטמא את עצמו בעבור חיי שעה. ולכאורה משמע שסובר שגם בהולך להרג על קדוש השם יש לו לעכב כל מה שיוכל.

אולם יתכן שמסירא ליה להגרש"ז זצ"ל, שלרבי ישמעאל היה דין הרוגי מלכות, אף לא כנהרג על קדוש השם, שלא מצינו שבקשו ממנו שיעבר איזה אסור ועל ידי זה ינצל, ולכן היה עליו מצוה לעכב את מיתתו בכל מה שאפשר. וראיה לזה שאם היה לו דין של נהרג על קדוש השם היה אסור לו להטמאות למתים כדי לעכב את המצוה. ויעין בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן רכב) שכתב שאף אם מכריחין אותו לעבד עבודה זרה ואם לאו יהרגו אותו, ויכול להנצל על ידי שיטמא למת, לא מצינו שמתן לכהן לטמאות למתים כדי לבטל מצות קדוש השם, יעין שם.

דוע שהמגיד הקדוש הבטיח למרון הבית יוסף זיע"א שיזכה למות על קדוש השם, וכמבאר בספר 'מגיד מישרים', אולם יודעים אנו דלא כן הוי, ומרן הקדוש מת על מטתו. וכבר תרצו שזכה מרן להתגשמות הבטחה זו בכך שחי על קדוש ה', העמיד הלכה על תלה, בררה ולבנה, וכל בית ישראל סמוכים על שלחנו עד סוף כל הדורות.

ויהי רצון שגם אנו נזכה לחיות על קדוש השם, לקדש שם שמים בדרךנו ובמעשינו, ולהגדיל כבודו יתברך בעולם, ונזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

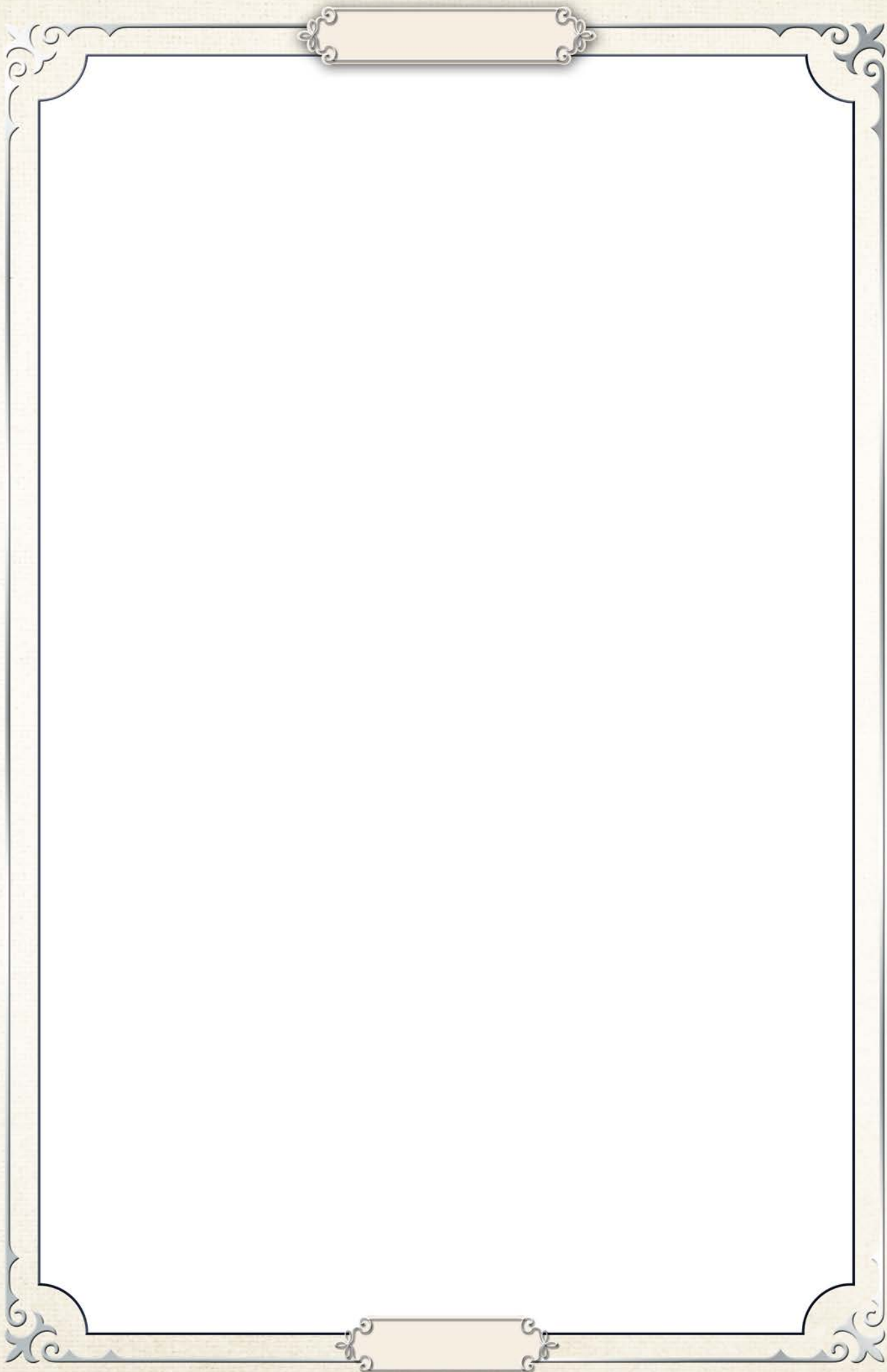
ואולי יש לומר שהיכי שהמצוה הוא בעור הרע, הוה סלוק מהקדשה ויש לעכב כמה שאפשר, אבל היכי שהמצוה היא הקרבת קרבן, שהיא להוסיף קדשה בעולם - בזה אף שמקריבים אדם יש ללכת בזריזות. ואם כן הוא הדין כאשר גויים מוציאים אדם להרג - יש ללכת בזריזות, כי יש בזה הוספת קדשה בעולם.

וכעין זה מספר כשהוציאו להרג את גר צדק הגרף פוטוצקי, והובילו אותו ברחובות וילנא, ויהודי העיר שחששו ממעשי נקמה של ההמון הנוצרי הסתגרו בבתייהם מאחורי דלתות נעולות ותריסים מוגפים. כאשר הגיע הגר אל מתחת חלון ביתו של רבנו הגר"א, פתח הגאון את החלון וקרא לעברו: ר' אברהם! לך בזריזות. ויש שבארו את הדברים שבלבו של רבי אברהם התעורר הספק הנ"ל האם על פי דין תורה הוא צריך להאט את צעדיו כדי להציל עצמו לחיי שעה ולהרויח עוד כמה דקות של חיים, או שמא משום חבת מצות קדוש השם יש להזדרז משום זריזין מקדימין למצוות ובכך להגדיל גם את מעשה קדוש השם. יצא הגר"א והכריע עבורו את ההלכה ואמר לו שמוטב שיחיש את צעדיו לקדש שם שמים, ויפה שעה אחת קדם.

והנה בפיוטים ליום הכפורים ובתשעה באב אודות עשרת הרוגי מלכות איתא שרבי ישמעאל כהן גדול לאחר הריגת רשב"ג נטל את ראשו וצרח עליו כשופר 'אי הלשון הממהרת להורות אמרי שפר' והקשו המפרשים איך היה מתר לרבי ישמעאל לטמא עצמו? ונאמרו בזה כמה תרוצים.

ומטו בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דכיון שהסכים המלך שיטל את ראשו של רשב"ג

ד. אף דמסברא יש לחלק, דהלא ראינו בתשובת שבות יעקב דאם יש אפשרות לברח או למות על קדוש ה' - ודאי עדיף לברח, דמצות קדוש השם, על אף גדלתה העצומה, אינה אלא מצוה החלה מברח נסבות הכפיה, דבדאי עדיף שאדם מצוה יחיה על קדוש ה' ולא ימות, ממילא יתכן גם כן, שאם יש בידו 'לברח' על כל פנים לדקות מועטות, ולמלאות אותן בתורה ומצוות - עדיף. בשונה מהעקדה, שהיתה מצוה מחלטת מפי הבורא, ויש להזדרז אליה כבכל מצוה, והוא חלוק פשוט וברור מסברא. ודעת הגר"א שאזו את הגרף פוטוצקי - יש לומר אולי דפליג על השבות יעקב, דעדיף להרג מלברח. על כל פנים מהעקדה אין ראיה וכנ"ל.

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627127 אשדוד .ש.י.א

לקבלת גיליונות אלו חינם יש לשלוח בקשה למייל: toraoren@gmail.com